

مجموعه

آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور

چاپ پنجم (ویرایش چهارم)

«همراه با نسخه الکترونیکی»

مشمول بر:

تمامی آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور؛

فهرست‌های راهنما؛

زیرنویس‌های توضیحی؛

و ....

معاونت حقوقی ریاست جمهوری

معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

شهریور ماه 1397

ایران، قوانین و احکام

مجموعه آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور «همراه با نسخه الکترونیکی»، مشتمل بر: تمامی آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور؛ تهیه و تنظیم: امور تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری؛ تدوین و تنقیح: محدثه نوری، فاطمه هوشمند؛ زیر نظر: مهدی مهدی زاده، سید رحمان سلامت.

تهران: ریاست جمهوری، معاونت حقوقی، معاونت تدوین و تنقیح قوانین و مقررات، اداره چاپ و انتشار 1397.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما

رویه قضایی - ایران

ایران. ریاست جمهوری. معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات. اداره چاپ و انتشار

رده بندی کنگره: 1397 م/26 KMH440 رده بندی دیویی: 349/55 شماره کتابشناسی ملی: 5350229

اداره چاپ و انتشار معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

نشانی: تهران - خیابان ولی عصر (عج) - قبل از چهار راه جمهوری اسلامی - شماره 1158

کد پستی: 1316767451 تلفن: 66492708 - 9821 + دورنگار: 66492707 - 9821 +

پست الکترونیک: law@iripo.ir پایگاه اینترنتی: www.dotic.ir

نام کتاب: مجموعه آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور

تهیه و تنظیم: امور تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

ناشر: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

لیتوگرافی و چاپ: اداره چاپ و انتشار

چاپ اول: پاییز 1380

چاپ پنجم (ویرایش چهارم): شهریور ماه 1397

شمارگان: 1000 نسخه

قیمت: 220/000 ریال

250/000 ریال (با لوح فشرده)

شابک: 978 - 600 - 8804 - 34 - 5

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر برای معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری محفوظ است.

قال امیرالمومنین علی (ع): ادقوا اقلامکم و قاربوا بین سطورکم و احذفوا عنی فضولکم
واقصدوا قصد المعانی و ایاکم و الاکثار فان اموال المسلمین لا تحتمل الاضرار

نوک قلم‌های خود را تیز بتراشید و خطوط را نزدیک به هم بنویسید، عبارت‌های اضافی را حذف و اصل سخن را مورد توجه قرار دهید، پرهیزید از زیاده‌روی و مصرف بیش از حد که اموال مسلمانان تحمل ضرر و زیان ندارد.

انتخاب قلم، چینش، آماده‌سازی و... کتاب حاضر در راستای اجرا و پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی و با هدف استفاده و صرفه‌جویی حداکثری از کاغذ و سایر اقلام مصرفی به‌کاررفته انجام شده، این اقدام موجب صرفه‌جویی بیست‌وپنج درصدی کاغذ و... گردیده است؛ امید داریم چنانچه احتمالاً از سهولت استفاده از مجموعه کاسته شده، خوانندگان عزیز با اغماض بدان بنگرند.

معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

همکاران

تدوین و تنقیح	:	محدثه نوری - فاطمه هوشمند
مشاور	:	فاطمه منتصراسدی
آماده‌سازی	:	لیلا صمدی
لیتوگرافی و چاپ	:	علی ابراهیمی دهشیری - حسین تاجیک - داود محمدی
تهیه لوح فشرده	:	سیدمحمدجعفر راشدی
زیر نظر	:	مهدی مهدی‌زاده - سید رحمان سلامت

معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات مراتب تقدیر و سپاس خود را از خانم‌ها شهناز اللهیاری، مهین احمد خمسه، آریتا خورشیدی، سپیده رحیم‌زاده، مریم زندی‌نیا، ریحانه سیفی، فاطمه شمیری، شکوه فقیری، فاطمه فلاح‌پور، مریم عامری، جمیله کاردوست، مهناز کردنائیج، فریده گلجان اکبری، لیلا لولاجی، فاطمه نیاورانی و آقایان عباسعلی رحیمی اصفهانی، حمیدرضا شفیعی، مجید ادیبی، مختار شاهمرادی، سید محمدجعفر راشدی که در تدوین، تنقیح و آماده‌سازی چاپ‌های پیشین این مجموعه همکاری نموده‌اند اعلام می‌دارد.

پیشگفتار

چاپ پنجم (ویرایش چهارم)

یافتن اراده قانونگذار در برخی موارد به علت وجود ابهام، اجمال، نقص و ... در قانون، جز با تفسیر قانون ممکن نمی‌شود؛ گاهی تفسیر قانون توسط مقنن صورت می‌گیرد که بدان تفسیر قانونی گفته می‌شود و در مواردی نیز تفسیر قانون توسط قاضی به عمل می‌آید (اصل هفتاد و سوم قانون اساسی) و موسوم به تفسیر قضایی است. هر چند که اصولاً تفسیر قانونی نسبت به تفسیر قضایی از حیث حصول اطمینان به کشف نظر مقنن، قوت بیشتری دارد و قاطع هر نوع اختلاف احتمالی می‌باشد، لکن چون تحقق آن غالباً مستلزم طی همان ترتیباتی است که برای وضع قانون در نظر گرفته می‌شود، نیل به آن با سختی و صرف وقت بیشتری نسبت به انجام تفسیر قضایی به عمل می‌آید و بدین لحاظ تاکنون در بسیاری از موارد، تفسیر قضایی رافع ابهام، اجمال و نقص قانون بوده است. تفسیر قضایی در مواردی که توسط قاضی و در مقام دادرسی صورت می‌گیرد، تنها در خصوص پرونده مورد بررسی، مؤثر می‌باشد؛ ولی نوع دیگری از تفسیر قضایی که به «وحدت‌رویه» شهرت دارد و در نظام حقوقی کشور ما نیز به‌مانند بسیاری از کشورهای دیگر پذیرفته شده، در موارد مشابه دارای وصف و اثر الزام‌آور است.

به‌موجب اصل یکصد و شصت و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که مقرر می‌دارد: «دیوان عالی کشور به منظور نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم و ایجاد وحدت‌رویه قضایی و انجام مسؤولیت‌هایی که طبق قانون به آن محول می‌شود بر اساس ضوابطی که رییس قوه قضاییه تعیین می‌کند تشکیل می‌گردد». یکی از وظایف دیوان عالی کشور، ایجاد وحدت‌رویه قضایی است. این جایگاه پیش از تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز در قوانین عادی برای دیوان عالی کشور در نظر گرفته شده بود. به غیر از قوانین عادی مربوط به صدور رأی وحدت‌رویه توسط هیأت عمومی دیوان عدالت اداری که ناظر به بعد از تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است و در مقام حاضر نیازی به ذکر آن نیست، برای نخستین بار به موجب ماده 43 قانون امور حسبی مصوب تیرماه 1319 که مقرر می‌داشت:

«دادستان دیوان کشور از هر طریقی که مطلع به سوء استنباط از مواد این قانون در

دادگاه‌ها بشود یا به اختلاف نظر دادگاه‌ها راجع به امور حسبی اطلاع حاصل کند که مهم و

مؤثر باشد، نظر هیأت عمومی دیوان کشور را خواسته و به وزارت دادگستری اطلاع

می‌دهد که به دادگاه‌ها ابلاغ شود و دادگاه‌ها مکلفند بر طبق نظر مزبور رفتار نمایند.»

هیأت عمومی دیوان عالی کشور در مقام رفع سوء استنباط از قانون امور حسبی و برطرف نمودن اختلاف دادگاه‌ها راجع به قانون مذکور اختیار داشت تا در این خصوص مبادرت به صدور رأی نماید. تبعیت از نظر مذکور که در قالب یک رأی موسوم به وحدت‌رویه صادر می‌شد برای دادگاه‌ها لازم‌الاتباع بوده است. مستند قانونی مذکور صرفاً ناظر به ایجاد وحدت‌رویه راجع به تفاسیر و تصمیمات دادگاه‌ها در خصوص قانون امور حسبی بود و

در مورد سایر قوانین کاربرد نداشت. پس از آن، به موجب قانون مربوط به وحدت رویه مصوب سال 1328، هیأت عمومی دیوان عالی کشور در ارتباط با رویه‌های مختلفی که توسط شعب دیوان عالی کشور نسبت به موارد مشابه ناظر به سایر قوانین اتخاذ می‌شد، قادر به صدور رأی وحدت‌رویه گردید. قانون اخیر مقرر می‌داشت:

«هرگاه در شعب دیوان عالی کشور نسبت به موارد مشابه رویه‌های مختلف اتخاذ شده باشد به تقاضای وزیر دادگستری یا رییس دیوان مزبور و یا دادستان کل، هیأت عمومی دیوان عالی کشور که در این مورد لاقلاً با حضور سه‌ربع از رؤسا و مستشاران دیوان مزبور تشکیل می‌یابد، موضوع مختلف‌فیه را بررسی کرده و نسبت به آن اتخاذ نظر می‌نماید. در این صورت نظر اکثریت هیأت مزبور برای شعب دیوان عالی کشور و برای دادگاه‌ها در موارد مشابه لازم‌الاتباع است و جز به موجب نظر هیأت عمومی یا قانون قابل تغییر نخواهد بود.»

هیأت عمومی دیوان عالی کشور در ارتباط با رویه‌های مختلفی که توسط شعب دیوان عالی کشور نسبت به موارد مشابه ناظر به سایر قوانین اتخاذ می‌شد، قادر به صدور رأی وحدت‌رویه گردید. این رأی نه تنها برای دادگاه‌ها بلکه برای شعب دیوان عالی کشور نیز در موارد مشابه لازم‌الاتباع بود. این قانون، بخشی از خلأ پیشین را در ارتباط با ایجاد وحدت‌رویه برطرف می‌کرد، ولی در صورت بروز اختلاف بین دادگاه‌ها در استنباط از قانون در موارد مشابه و صدور آرای متضاد، چنانچه آرای مذکور بدون طرح در شعب دیوان عالی کشور قطعی می‌شد، امکان ایجاد وحدت‌رویه توسط هیأت عمومی دیوان عالی کشور در خصوص آن وجود نداشت؛ در سال 1337 با تصویب ماده (3) از مواد اضافه شده به قانون آیین دادرسی کیفری (به شرح ذیل) نقیصه مذکور رفع شد:

«هرگاه از طرف دادگاه‌ها اعم از جزایی و حقوقی راجع به استنباط از قوانین، رویه‌های مختلفی اتخاذ شده باشد، دادستان کل پس از اطلاع مکلف است موضوع را در هیأت عمومی دیوان عالی کشور مطرح نموده، رأی هیأت عمومی را در آن باب بخواهد. رأی هیأت عمومی در موضوعاتی که قطعی شده بی‌اثر است، ولی از طرف دادگاه‌ها باید در مورد مشابه پیروی شود.»

متعاقباً به موجب ماده 20 قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری مصوب 1356 که مقرر می‌کرد:

«در موارد مذکور در ماده سوم قانون آیین دادرسی مدنی⁽¹⁾ دادستان کل می‌تواند بنا به اعلام وزیر دادگستری و یا رأساً موضوعات مشمول آن ماده را در هیأت عمومی دیوان عالی کشور مطرح کند. در این صورت هیأت عمومی دیوان مذکور طبق قانون وحدت‌رویه قضایی تشکیل و نسبت به موضوع رسیدگی و رأی صادر خواهد نمود. طرح موضوع در هیأت عمومی دیوان عالی کشور رافع وظایف دادگاه‌ها در رسیدگی و صدور حکم طبق ماده سه آیین دادرسی مدنی نمی‌باشد.»

1 - ماده 3 قانون آیین دادرسی مدنی مصوب 1318: دادگاه‌های دادگستری مکلفند به دعاوی موافق قوانین رسیدگی کرده حکم داده یا فصل نمایند و در صورتی که قوانین موضوعه کشوری کامل یا صریح نبوده و یا متناقض باشد یا اصلاً قانونی در قضیه مطروحه وجود نداشته باشد، دادگاه‌های دادگستری باید موافق روح و مفاد قوانین موضوعه و عرف و عادت مسلم، قضیه را قطع و فصل نمایند.

ترتیب دیگری پیش‌بینی شد و روند اقدام هیأت عمومی دیوان عالی کشور برای ایجاد وحدت‌رویه قضایی در محاکم، تکمیل گردید.

سپس به موجب ماده 270 قانون آیین‌دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب 1378 به شرح زیر، تقریباً تمامی احکام مندرج در قوانین قبلی در خصوص ایجاد وحدت‌رویه قضایی توسط هیأت عمومی دیوان عالی کشور جمع گردید ضمن آنکه قید ضرورت مطابقت رأی وحدت‌رویه با موازین شرعی نیز بدان اضافه شد:

«هرگاه در شعب دیوان عالی کشور و یا هریک از دادگاه‌ها نسبت به موارد مشابه اعم از حقوقی، کیفری و امور حسبی با استنباط از قوانین آرای مختلفی صادر شود، رییس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور به هر طریقی که آگاه شوند، مکلفند نظر هیأت عمومی دیوان عالی کشور را به منظور ایجاد وحدت‌رویه درخواست کنند. همچنین هریک از قضات شعب دیوان عالی کشور یا دادگاه‌ها نیز می‌توانند با ذکر دلایل از طریق رییس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور نظر هیأت عمومی را در خصوص موضوع کسب کنند. هیأت عمومی دیوان عالی کشور به ریاست رییس دیوان عالی یا معاون وی و با حضور دادستان کل کشور یا نماینده او و حداقل سه چهارم رؤسا و مستشاران و اعضای معاون کلیه شعب تشکیل می‌شود تا موضوع مورد اختلاف را بررسی و نسبت به آن اتخاذ تصمیم نماید. رأی اکثریت که مطابق موازین شرعی باشد ملاک عمل خواهد بود. آرای هیأت عمومی دیوان عالی کشور نسبت به احکام قطعی شده بی‌اثر است ولی در موارد مشابه تبعیت از آن برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها لازم می‌باشد.»

مضافاً اینکه به موجب ماده 271 قانون مذکور که مقرر می‌داشت:

«آرای هیأت عمومی دیوان عالی کشور قابل تجدیدنظر نبوده و فقط به موجب قانون بی‌اثر می‌شوند.»

آرای وحدت‌رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور حتی نسبت به قبل، قوت بیشتری یافت و به تعبیری هم‌سنگ و هم‌وزن قانون گردید که تأسیس جدیدی از سوی قانونگذار محسوب می‌شد. در حال حاضر، ماده 471 قانون آیین‌دادرسی کیفری مصوب 1392/12/4 در خصوص موضوع بدین ترتیب مقرر داشته است:

هرگاه از شعب مختلف دیوان عالی کشور یا دادگاه‌ها نسبت به موارد مشابه، اعم از حقوقی، کیفری و امور حسبی، با استنباط متفاوت از قوانین، آراء مختلفی صادر شود، رییس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور، به هر طریقی که آگاه شوند، مکلفند نظر هیأت عمومی دیوان عالی کشور را به منظور ایجاد وحدت‌رویه درخواست کنند. هر یک از قضات شعب دیوان عالی کشور یا دادگاه‌ها یا دادستان‌ها یا وکلای دادگستری نیز می‌توانند با ذکر دلیل از طریق رییس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور، نظر هیأت عمومی را درباره موضوع درخواست کنند. هیأت عمومی دیوان عالی کشور به ریاست رییس دیوان عالی یا معاون وی و با حضور دادستان کل کشور یا نماینده او و حداقل سه چهارم رؤسا و مستشاران و اعضای معاون تمام شعب

تشکیل می‌شود تا موضوع مورد اختلاف را بررسی و نسبت به آن اتخاذ تصمیم کنند. رأی اکثریت در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها و سایر مراجع، اعم از قضایی و غیر آن لازم‌الاتباع است؛ اما نسبت به رأی قطعی شده بی اثر است.

در صورتی که رأی، اجراء نشده یا در حال اجراء باشد و مطابق رأی وحدت‌رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور، عمل انتسابی جرم شناخته نشود یا رأی به جهاتی مساعد به حال محکوم‌علیه باشد، رأی هیأت عمومی نسبت به آراء مذکور قابل تسری است و مطابق مقررات قانون مجازات اسلامی عمل می‌شود.

ضمن آنکه در خصوص قابلیت تغییر آرای وحدت‌رویه نیز در ماده 473 این قانون چنین بیان شده است:

آراء وحدت‌رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور، فقط به موجب قانون یا رأی وحدت‌رویه مؤخری که مطابق ماده (471) این قانون صادر می‌شود، قابل تغییر است.

معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری در راستای انجام وظایف خود از جمله تهیه و انتشار مجموعه‌های قوانین و مقررات، نظر به اهمیت و جایگاه رفیع آرای وحدت‌رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور و نیاز جدی و روزمره جامعه حقوقی کشور از جمله قضات، حقوق دانان، وکلا و کارشناسان حقوقی به داشتن منبع جامعی از آرای مذکور، از سال 1380 تاکنون در چندین نوبت مجموعه آرای وحدت‌رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور را با ویژگی‌های خاص منتشر کرده است. اینک با توجه به ضرورت تجدید چاپ و به‌روزرسانی مجموعه، چاپ پنجم (ویرایش چهارم) آن را با درج کلیه آرای هیأت مذکور از ابتدا تا مرداد ماه سال 1397 به مخاطبان محترم تقدیم می‌نماید. نکته حایز اهمیت آن است که در چاپ‌های پیشین و از طریق بررسی‌های مکرر منابع مختلف موجود و در دسترس، از جمله روزنامه رسمی کشور، آرشیو حقوقی کیهان، کتب مختلف منتشره و بانک‌های اطلاعاتی موجود و همچنین تعامل مستمر با هیأت عمومی دیوان عالی کشور، نواقص موجود در خصوص آرای منتشرنشده در روزنامه رسمی کشور برطرف شده بود. اما در تهیه دو چاپ اخیر، با توجه به انتشار مجموعه‌ای دو جلدی در سال 1388 با عنوان «آراء وحدت‌رویه دیوان عالی کشور سال‌های 1323 تا 1387» و جلد ضمیمه آن از سوی «اداره وحدت‌رویه و نشر مذاکرات هیأت عمومی دیوان عالی کشور» که جلد اول آن به آرای حقوقی و جلد دوم آن به آرای جزایی اختصاص یافته است، این منبع به‌عنوان مهمترین مرجع پس از روزنامه رسمی تلقی و لذا نسبت به بازبینی چاپ پیشین مجموعه مبادرت شد؛ هرچند که در برخی موارد، تفاوت‌هایی میان مجموعه مذکور با پاسخ دیوان عالی کشور به استعلامات این معاونت مشاهده می‌شود. به این ترتیب، مجموعه حاضر را می‌توان جامع‌ترین و کم‌نقص‌ترین مجموعه در ارتباط با آرای وحدت‌رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور دانست. در عین حال، از تمامی مخاطبان گرامی به‌ویژه جامعه حقوقی کشور و بالاحصا اعضای ارجمند هیأت عمومی دیوان عالی کشور درخواست می‌شود، کاستی‌های احتمالی این مجموعه را به هر طریق ممکن به این معاونت منعکس نمایند تا در چاپ‌های بعدی لحاظ شود.

نکته حایز اهمیت دیگر، نحوه انتشار این مجموعه می‌باشد. کثرت آرای مجموعه، موجب فزونی صفحات و حجم بالای اثر می‌شود؛ این امر افزایش قیمت و دشواری استفاده از کتاب را به همراه دارد. لذا مقرر شد در راستای تسهیل استفاده از کتاب، تنها بخش اصلی آرای وحدت‌رویه و فهرست‌های راهنمای مجموعه به صورت کتاب منتشر و متن کامل آرا (مشمول بر مقدمات آن و نیز زیرنویس‌های این معاونت ناظر بر قوانین و مقررات مربوط) در نسخه الکترونیک ارائه شود. نسخه الکترونیک مورد اشاره قابل مطالبه به‌هنگام خرید مجموعه می‌باشد.

مجموعه حاضر (عم از نسخه چاپی و الکترونیک آن) دارای ویژگی‌هایی به شرح ذیل می‌باشد که آن را از مجموعه‌های مشابه متمایز می‌سازد:

اول - برای تسهیل در آگاهی جامع از مفاد و مشخصات آراء، ضمن تعیین عنوان برای هر رأی، شماره و تاریخ روزنامه رسمی که رأی در آن منتشر شده، و در صورت فقدان این حالت، دیگر منابع مورد استفاده، در جای مناسب درج گردیده و در سایر موارد نیز مراتب با قید تأیید آن توسط دفتر هیأت عمومی دیوان عالی کشور، در پاورقی رأی ذکر شده است.

دوم - ترتیب تاریخ صدور آراء، مبنای درج آن در مجموعه قرار گرفته است. در عین حال برای سهولت دسترسی به آرای مورد نظر، فهرست موضوعی مبتنی بر کدهای موضوعی مورد استفاده در این معاونت که در جامعه حقوقی کشور شناخته شده می‌باشد، تهیه و در ابتدای مجموعه درج گردیده است.

سوم - برای آگاهی مخاطبان گرامی از اینکه در خصوص کدام یک از قوانین و مقررات کشور رأی وحدت رویه صادر شده است، فهرست جامعی با رعایت ترتیب تاریخ تصویب قوانین و مقررات مذکور و ذکر مشخصات آرای مورد نظر تهیه و در ابتدای مجموعه درج شده است. در نسخه الکترونیک مجموعه، متن ماده مربوطه نیز (به صورت زیرنویس رأی) قابل مشاهده می‌باشد. لازم به ذکر می‌باشد، ممکن است بعد از صدور هر رأی وحدت رویه در قوانین و مقررات مورد استناد تغییراتی ایجاد شده باشد که به علت ملاک بودن قوانین و مقررات معتبر استناد شده در زمان صدور رأی که مبنای تفسیر هیأت عمومی دیوان عالی کشور قرار گرفته است، ضرورتی به بیان تغییرات بعدی قوانین و مقررات مذکور در مجموعه حاضر دیده نشد.

چهارم - در مواردی که بیان نظر توضیحی خاصی ضرورت داشته، نظر مذکور با درج نشان اختصاری معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری (حقوق) در پاورقی آمده است. لازم به ذکر است برای ملاحظه آرای این مجموعه همچنین می‌توان به سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران که علاوه بر سایت اینترنتی دولت برای دستگاه‌های اجرایی، از طریق نشانی www.qavanin.ir قابل دسترسی رایگان برای عموم مردم و علاقمندان می‌باشد نیز مراجعه نمود.

در پایان، و با ارج نهادن به زحمات ارزشمند قضات گرامی کشور و بالاخص قضات محترم دیوان عالی کشور، امید دارد مسؤولان، کارگزاران نظام، صاحب نظران و عموم مردم از مجموعه حاضر به نحو شایسته، بهره‌برداری و با ارایه نظرات، راهنمایی‌ها و پیشنهادهای خویش ما را در هرچه پربارتر شدن و ویرایش‌های بعدی آن یاری نمایند.¹⁰

لایا جنیدی

معاون حقوقی رییس جمهور

1 - نظرات، انتقادات و پیشنهادها خود را به نشانی: تهران - خیابان پاستور - نهاد ریاست جمهوری - معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری یا پست الکترونیک law@iripo.ir ارسال فرمایید. در ضمن دورنگار 021-64455575 و تلفن 021-64455511 نیز آماده دریافت و استماع نظرات علاقمندان و صاحب نظران می‌باشد.

فهرست‌ها

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
4	پیشگفتار
10	فهرست تاریخی
33	فهرست عناوین موضوعات
34	فهرست موضوعی
73	فهرست قوانین و مقررات مندرج در آرای وحدت‌رویه
111	متن آرای وحدت‌رویه